

ЯАГААД ШАНДАГАН УТА ШЭХЭТЭЙ БОЛООБ

(манси арадай онтохон)

Ой соо ангуудай анхан бии болоходо, тэдэнэй дунда эгээл аймшагтай, эгээл хүрөөтэй томо бээтэй ан хандагай байба. Нэгэтэ буура хандагай энгинтэээ ойн соорхойдо хөөрэлдэбэ. Энэ үедэ тэдэнэй хажуугаар алад гүйн гаража ябаһан шандаган хөөрэлдөөнь халта дуулаад, зог татан тогтомсоороо: «Эдэнэр юун тухай хөөрэлдэнэ хаб? Байза, шагнаха байна», — гэжэ сэдхэбэ.

Тиигээд тэрэ нэмээхэнээр тэдээндэ дүтэлэн ерэжэ, түгсэгэй саана хоргодон, хөөрэлдөөнь һонирхон шагнаба.

— Намда эдэ эбэрнүүд байна, — гэжэ буура хандагай энгиндээ хэлэнэ. — Эдэ эбэрнүүдээ ан арьяатадта тараажа үгэхэ гээб. Теэд ан арьяатад дан олон, эбэрни үсөөн байна. Хэндэ эбэрнүүдээ үгэхэм гээшэб?

«Эбэрынь абаа наа, ямар хайн байгааб даа. Теэд би бусад ангуудһаа юугээрээ дутаабиб?» — гэжэ шандаган сэдхэбэ.

— Хэндэ эбэрнүүдээ үгэлтэй гээшэб? — гээд, буура хандагай гүнзэги бодолдо абташаба.

Шандаганай амаа ангайхын тэндэ:

— Эдэнээ бугада үгэ. Эдээгээршни буга бэээ арьяатадһаа аршалан хамгаалха, — гэжэ энгин хандагай хани нүхэртөө дурадхаба.

— Тиигэхэл болоо бэээб. Теэд узуурайнь бүдүүн томо эбэрнүүдые хэндэ үгэлтэй гээшэб? — гэжэ буура хандагай энгинһээ асууба.

Энгинэйн харюусахын тэндэ шандаган түгсэгэй саанаһаа шохойн бултайгаад:

— Эдэнээ намда, шандаганда бэлэглэш даа, — гэжэ буура хандагайе гуйба.

— Дүүхэй, эдэ адар томо эбэрнүүд юундэ шамда хэрэгтэйб? — гэжэ буура хандагай гайхан асууба.

— Эбэр намда шухала хэрэгтэй. Би эдэ

эбэрнүүдээршни бүхы дайсадаа айлгажа, мэдэлдээ абахаб, намһаа булга айжа, хүндэлдэг болохо, — гэбэ шандаган.

— Зай, тиигэбэл эдэ эбэрнүүдым абыш даа, — гээд, буура хандагай эбэрнүүдээ шандаганда үгэбэ.

Шандаган буура хандагайн эбэрнүүдые абаад, баярлаһандаа дэбхэрбэ, харайба. Гэнтэ хушын оройһоо томо борбоосгой тэрэнэй толгой дээрэ унашаба. Тиихэдэнь шандаган айһандаа нюдөө түб түхэрээн болгожорхёод, амаа ангайлгажархёод гүйшэбэ. Теэд тэрэ холошье ошонгүй, модоной халаа мүшэртэ эбэрнүүдээрээ шагтагалдажа, айхабтар ехээр айһандаа, хоолой мэдүүлэн, хашхаржа хуугайлжа мэдэбэ.

Энгин буура хоёр хандагайнууд шандагые наада барин, эгшэтэрээ энеэлдэбэд.

— Дүүхэй, ши аймхайн ехэ аймхай юм байнаш. Иимэ аймхайда ута эбэрнүүд туһалхагүй, харин ута шэхэнүүд туһалха. Ан арьяатанай хөөрэлдөөе нюусаар шагнаха дуратайеш булга мэдэг, — гээд буура хандагай шандаганай шэхэнһээ татажа, уйгаргүй ута болгожорхибо.

Тиигээд лэ шандаган эбэргүй үлэжэ, амирад соо эгээл ута шэхэтэй болоһон юм.

Г.-Д. ДАМБАЕВ буряадшалба

БААБГАЙ ҮНЭГЭН ХОЁР

(нанай арадай онтохон)

Нэгэтэ баабгай ой соогуур тэнэбэ. Унданайнгаа хүрэхэдэ, тэрэ багахан нуурай эрьедэ ерэжэ, уһа уужа оробо. Гэнтэ баабгай уһан соо тамаржа ябаһан хөөлэнтий хараад, тэрээниие барихаяа оролдо оролдоһоор, шал-пял норшобо.

Эгээ энэ үедэ үнэгэн гүйдэлөөрөө нуурта ерэжэ, урда һабараараа уһа альгадажа байһан баабгайе хаража, гайхахын ехээр гайхаад:

— Баабгай, ши юу хэнэ гээшэбши? Тамарна гүш гэжэ ханахадам, тамарнашьегүйш, — гэжэ асууба.

— Би тамарнагүйб. Багахан энэ нуур соо хөөлэнтиие хараад, тэрээниие бариха гэнэлби даа. Үнэгэн, намда туһалыш даа. Баряа наа, тэн хахадаар хубаахабди.

— Тиигэхэл болоо бээбди. Ши нуурай уһа дууһан уу. Тиихэдэш би тэрэ загаһыш саб шүүрэн барихаб. Уһагүй болоһон нуурай оёорһоо тэрэ загаһа асархадам, бидэ хоёр олзоёо хубаахабди, — гэбэ үнэгэн.

Баабгай баярлашоод:

— Ямар һайн дурадхал оруулбаш. Ши ухаатай байнаш, — гэбэ.

Баабгай нуурай уһа уужа эхилбэ. Баабгайн гэдэһэн тэнжыжэл тэнжыжэл, нуурай уһан бага боложол байна. Нуурай уһанай дууһахада, баабгай бодожошье шадахаяа болишубо. Уһагүй болоһон нуурай оёорой шабар дээрэ хөөлэнтии шарбалзан годилзоно.

Мэхэтэй үнэгэн тэрэ загаһые зуугаад арилшаба. Нуурай уһа дууһан уһан баабгай олиггүйгөөр сухалдажа, мэхэшэниие намнан хүсэжэ бариха гэхэдээ, тэнзэгэр гэдэһээ даажа ядан, хүл дээрээ бодожо шадабагүй.

Г.-Д. ДАМБАЕВ буряадшалба

БААБГАЙ ЖЭРХИ ХОЁР

(нивх арадай онтохон)

Газаа хүйтэржэ эхилхэдэнь, баабгай набша намаа ба хүбхэн эшээндээ хэжэ, харанхы буландань хэбтэмсээрээ, бүхөөр унташаба. Баабгай саһанай орохые харабагүй, хүбшэ ойн модондой орой дээгүүр һалхинай эшхэрхые, янгинама хүйтэндэ хуша, жодоо модонуудай ташаганалдахые дуулаагүй.

Хабатай дулааханаар хабарай наранай шаража, хүбшэ тайгын саһые хайлуулжа, гол горходой урдажа эхилхэдэ,

баабгай хэрибэ.

Баабгай эшээнһээ гараад, түгсэг дээрэ һууба. Тиигээд тэрэ набараараа нюдэнэйнгөө няагаһа аршаад, һуняамсаараа:

— Хабар, хабар ерэбэ. Теэд эдихэ юуншье үгыл! Яаха хээхэ юм гээшэб? — гэжэ гэмэршэбэ.

Баабгайн гэдэһэн үлдэнэ. Тэрэ бүхэли үбэл эдеэлэнгүй хооһоор унтаа ха юм. Тиимэһээл тэрэ эдихэ хоол бэдэрхээе түгсэг дээрэһээ бодобо. Оршон тойрон үргэлжэ саһанай байхада, эдихэ хоол хаанаһаа олдохоб даа. Ногооншье харагданагүй. Баабгайн эдидэг эдеэ хоолынь болодог жэмэс болон һамар һаяаршье ургажа, үрэ жэмэсээ үгэхэ үшөө үды.

Баабгай эдихэ хоол хараашалан бэдэржэ, хоёр тала руугаа хэлтэлээн ой соогуур ябана. Тэрэ нэгэ түгсэгэй хажууда ерээд, тэрээн дээрэ һуужа амарха гэбэ. Хэн бэ даа тэрэ түгсэгэй узуурта юумэ һаршагануулба. Тиихэдэнь баабгай тэрэ түгсэгыг тэбэрээд, үндэһэтэйн урбуулха гэхэдээ, шадал хүсэниинь хүрэбэгүй. Түгсэгэй үндэһэнэй бүхэ байһан тула баабгайн хүсэн багадашаба.

Түгсэг үндэһэтэйнь һүгнэ татажа ядахадаа, баабгай сухалдажа:

— Хэн эндэ бииб? Үтэр наашаа гара! — гэжэ зандарба. Шарахан зүһэтэй амитан зүрхэ алдаһаар түгсэг дороһоо гараба.

Тэрэ амитан баһал бүхэли үбэлдөө унтаж байһанаа һаял хэрээд, түгсэгэй үндэһэн дорохи эшээнһээ гараһан байгаа.

Бэеэр жаахан жэрхиин урда һүрөөтэй томо бээтэй баабгай ууртайгаар уухилан эрхирнэ.

— Үбгэн баабгай, ши юүндэ сухалдабаш? — гэжэ жэрхи хоолойгоо шэшэрүүлэн асууба.

— Би гэдэһээ үлдөөб! Бүхэли үбэл юушье эдеэгүйб. Эдихэ хоол шамда бии гү?

— Мэнэ асарһууб, — гээд, жэрхи эшээндээ орожо, үнгэрэгшэ намар хатаажа, үбэлдөө эдихээе хадагалһан

эдеэ хоолоо асархадаа: Үбгэжөөл, эди, — гэбэ.

Баабгай тэрээнийнь эдижэ хотоёо бүрылгэхэдөө, урин зулгы болоод:

— Жэрхи, хайнши даа. Бэээр жааханшье наа, булай хүндэмүүшэ байбаш,— гэн, набараараа жэрхиин нюргые эльбэбэ.

Баабгайн хэды дүмүүхэнээр эльбээшье наа, шарахан зүхэтэй жэрхиин нюрган дээгүүр зурагар хара сараанууд гарашаба. Тэрэ сагнаа хойшо бүхы жэрхинүүд нюрган дээрээ хара зурагар зурлаатай ябадаг болошоо юм.

— Таанадай нюрган дээрэ иимэ зурагар хара зурлаанууд хаанаһаа гэнтэ бии болошооб? — гэжэ ангуудай асуухада:

— Үбгэн баабгай бидэниие эрхэлүүлэн эльбээ юм даа, — гэжэ жэрхинүүд харюусадаг болоо һэн.

Г.-Д. ДАМБАЕВ буряадшалба